

Transskription af:

Obscuritas

5:7 Skyggelandet: Lygtemændene flakker rundt fra skumring til daggy

Vært og tilrettelægger: Louise Lindblad

Medvirkende: Lone Ree Milkær, folklorist og vært på podcasten Ellevild, og Poul Grinder-Hansen, fortæller

Redaktør: Rikke Caroline Carlsen

Speaker1: Du lytter til en podcast fra Nationalmuseets mediehus, Vores Tid.

Fortæller: Maren går alene på landevejen i den lille landsby Bakkebølle på Sydsjælland. Den gamle kvinde går i tusmørket og nynner. mh-mh-mh. Maren kender vejen godt, for hun har boet i byen hele sit liv. Hen over himlen flyver en natravn og spreder lyden af sin spindende stemme. Da Maren næsten er hjemme, får hun øje på et svagt blinkende lys, der svæver i luften lidt længere fremme. Hun bliver nysgerrig. Hun går hen mod lyset, men hver gang hun er lige ved at kunne nå det med strakte arme, bevæger det dansende lys sig lidt længere væk fra hende. Først tredive meter til venstre, så tredive meter til højre. Og sådan fortsætter det i et stykke tid, indtil Maren pludselig får set sig omkring i mørket og opdager, at hun ikke længere aner hvor hun er.

Louise Lindblad: Du lytter til Obscuritas, sæsonen om de danske folkesagn, indsamlet af folkemindesamleren Evald Tang Kristensen. Kan du forestille dig at være kommet gående her en mørk aften engang i 1800-tallet.

Lone Ree Milkær: Ja, det kan jeg sagtens. Her har garanteret været meget mørkt.

Louise Lindblad: Denne her gang går turen til den sydlige del af Sjælland. Vi er i året 1900, og det er kun et halvt år siden, at Evald mistede sin hustru Grethe. Nu er han igen draget ud på en af

sine rejser. Det er herude til fods, at Evald fastholder mening og retning i sit liv. På jagt efter folkeminder, viser og sagn.

Lone Ree Milkær: På den ene side forestiller man sig jo nok, at der har været. Der har nok været mere stille, end der har været nu, men der har ikke været stille. Der har været sådanne lyde af dyr og måske lyde af en stald i det fjerne og sådan. Vi er jo en lille by, så det ikke virke sådan ude midt i ingenting. Her er ligesom... Her bor mennesker.

Louise Lindblad: Vil du ikke præsentere dig selv inden vi går videre?

Lone Ree Milkær: Jo, jeg hedder Lone Ree Milkær, og jeg er folklorist.

Louise Lindblad: Ifølge sagnet er det lige her i den lille landsby Bakkebølle på Sydsjælland, at en kvinde ved navn Maren Olsen går på vejen en sen aften. Mens hun går her, får hun pludselig øje på et lys lidt længere fremme. Jeg forestiller mig, det kunne være sådan være derovre. Hvordan ser det lys ud?

Lone Ree Milkær: Det flakker nok lidt og bevæger sig sådan lidt. Måske går det lidt ud og kommer tilbage igen og et andet sted i nærheden og sådan så hun hun kan ikke helt sådan bare kigge på det og se hvad det er fordi det flimrer lidt.

Louise Lindblad: Tror du hun ved hvad det er for et lys? Hvad tænker hun når hun ser det lys?

Lone Ree Milkær: Altså lige først, så tænker hun nok bare: det var da et underligt lys, der var der. Men, men fordi det er sådan lidt ubestemmeligt, så går det nok op for hende, at det er en lygteemand.

Louise Lindblad: "Vor nabo kone derhjemme i Bakkebølle hun hed Maren Olsen. Hun var en aften borte fra hjemmet, og da hun så gik hjemad, så hun en lygteemand og blev vildfarende". Lygteemanden Hvem er han?

Lone Ree Milkær: Lygteemanden han er sådan en lidt ubestemmelig figur. Altså når vi kalder det en lygte mand, men ofte er han faktisk bare et lys som man ikke nødvendigvis kan komme så tæt på at se, medmindre at man peger på ham, for det skal man ikke, fordi så kan man godt risikere, at han kommer tættere på.

Louise Lindblad: Dem, der har gjort det, altså peget på ham og set ham fortæller de, hvordan han ser ud?

Lone Ree Milkær: Nej, det gør de faktisk ikke. Altså en gang imellem, så er der sådan nogle lidt vage beskrivelser, som 'Han er en lille mand' men nogle gange er der flere. Så er det lygtemænd, som sådan bevæger sig i flok. Men det er ikke sådan som nisser eksempel har beskrivelser af hvad har de på, og hvordan ser de ud og sådan... De er sådan lidt ubestemmelige.

Louise Lindblad: Ofte er lygtemændens lys det eneste du kan se ude i mørket. Det er lidt uklart hvordan lygte manden ser ud. Måske er han en form for lille, indsunket mandsling. Hvad der er sikkert er, at han altid er udstyret med sin lampe, der lyser med et bølgende gasagtigt skær. Lygtemænd flakker rundt fra skumring til daggry, ofte i nærheden af moser og sumpede områder, og lyset bruger lygtemanden til at lede mennesker væk fra vejen. Og det er jo det lys, som Maren Olsen får øje på lidt længere fremme. Følger hun efter lyset?

Lone Ree Milkær: Ja, det gør hun. Hun går ud på marken, fordi hun er jo... Hun er lidt hjemme hos sig selv, eller hun er udenfor, men hun er i sin egen landsby, og hun kender. Hun kender området godt, tænker hun. Så hun går lige ud på marken og ser for at se om hun kan se lygtemanden.

Louise Lindblad: Altså det kunne jo godt være den mark. Vi ved ikke præcis hvor i Bakkebølle, men det er lige her i nærheden. Det kunne godt være den mark vi står ved siden af nu, som hun er gået ud på. Skal vi ikke prøve at gå der ud? Hvis vi kan komme...

Lone Ree Milkær: Her ser det ud som om vi kunne komme igennem.

Louise Lindblad: Maren Olsen kom ind på en mark, som hun ellers kendte godt, og der satte hun sig ned og turde ikke gå længere. Hun går væk fra vejen, Maren Olsen?

Lone Ree Milkær: Ja, hun går væk fra vejen og går ud midt på marken, og lige pludselig ved hun ikke, hvor hun er henne. Så hun faret vild. Og det er jo det lygtemænd de gør. De de gør at man farer vild og pludselig ikke ved hvor man er henne. Selvom hun jo egentlig gik ud på en mark, som hun kendte rigtig godt.

Louise Lindblad: Så hun er faret vild, Maren Olsen, og hun sætter sig her midt i mørket. Altså det jeg forestiller mig, der har været fuldstændig mørkt, sætter sig ned og tør ikke gå videre.

Lone Ree Milkær: Nej, hun sætter sig simpelt ned, fordi man kan jo også. Man kan godt blive. Man kan fare vild, ikke? Altså. Og hun ved faktisk godt hun er faret vild, så hun tænker jeg må hellere sætte mig ned, så fare jeg ikke mere vild i hvert fald. Hun sætter sig ned og sunder sig lidt, tror jeg. Men så kommer hun i tanke om, at man kan få lygte manden til at forsvinde. Og det kan man ved at vende sit tøj.

Louise Lindblad: "Efter at hun havde siddet noget tid, kom hun i tanke om, at det kunne hjælpe at vende forklædet, og så gjorde hun det og opdagede nu, at hun var på gårdejer Anders Jørgensens mark et lille stykke fra vejen. Nu kunne hun let finde vejen hjem."

Lone Ree Milkær: Så hun vender sit forklæde om, så hun har det på på vrangen og så forsvinder lygtemanden og så ved hun pludselig, hvor hun er igen.

Louise Lindblad: Er det sådan en klassisk fortælling i sagnene?

Lone Ree Milkær: Ja, altså det er da ikke altid forklædet man, men et stykke tøj kan. Man kan vende sin jakke om man kan, man kan vende sin ene sok om, eller man kan tage den ene sok af, eller forklædet kan man vende om, så forsvinder lygtemanden.

Louise Lindblad: Jeg synes der er noget ret uhyggeligt over det her med at gå i sin egen by og så det her lys ligesom kan få en til at fare vild i det her sted, man kender så godt. Altså det her... Jeg forestiller mig sådan et flakkende, dansende lys når man kommer tættere på, og så forsvinder det lidt længere væk, og så går man over til det sted. Og så er det lige pludselig 20 meter hver vej, og lige pludselig så ser man sig selv stå her midt i noget, man så lige pludselig ikke kan genkende. Altså, det synes jeg der er noget sådan... Hvad handler det om?

Lone Ree Milkær: Ja, det synes jeg faktisk også... Lygtemanden er på en eller anden måde er en af de sådan ret uhyggelige væsener. Netop fordi at han kommer ind i det hjemlige og forstyrrer det. Altså, der er også nogle fortællinger om, at folk der har mødt lygtemanden er blevet så forstyrrede retnings forstyrrede, at de at de ikke kan finde hjem, selv om de står lige ved gavlen af deres eget hus, eller at de ikke kan finde døren i huset og bliver nødt til at banke på vinduet. Så madmor er nødt til at komme og lukke døren op, for de kan simpelthen ikke se den eller at de ikke er. De stikker af fra lygtemanden ind i en stald for eksempel, og så kan de komme ud igen fordi lygtemanden har slået slåen for eller sådan. Så der er noget sådan en sammenblanding af det hjemlige og det fremmede i den måde lygtemanden opfører sig på.

Louise Lindblad: Lyt til fuglelydene lige nu. Er du fuglekender? Ved du hvad det er for en fugl?

Lone Ree Milkær: Jeg tror den lærke. Den er deroppe. Det er en lærke.

Louise Lindblad: Lygtemænd er ånder af uretfærdige mennesker, der vil falsk i skind leder andre ud i moser og uføre. Nogle mener, at lygtemænd er faldne engle, der er faldet ned på jorden og landet i mosen. Andre mener, at lygtemænd er gengangere af griske bønder, som flyttede på hegnspælene for at stjæle mere land. Lone, du er jo folklørist... Hvad er det ved de her sagn, den her danske folkekultur, som tiltaler dig? Hvad er grunden til, du søgte ind på den uddannelse i sin tid?

Lone Ree Milkær: Ja, altså jeg kan godt lide gode historier, tror jeg. Det var det, der var der, var grunden til det, til at starte med. Så er jeg også fascineret af den der ide om, at der er en anden verden. Eller at der i de her fortællinger vi har fra midten af 1800tallet, starten af 1800 tallet og de ligesom fortæller os om og med en anden virkelighed, som folk boede i lige her. Maren, hun var jo helt klar over, at det var lygtemænd, hun mødte. Det var ikke noget, hun troede på. Det var lygtemanden, der var der, og det synes jeg er super fascinerende, at der har været en sådan parallelvirkelighed på en eller anden måde.

Louise Lindblad: Hvorfor er fortællinger om lygtemænd altså blevet fortalt? Hvad kunne man bruge lygtemænd til? Altså sagnene om ham?

Lone Ree Milkær: Ja, det er jo noget med at opretholde grænser på en eller anden måde. Der er også en del fortællinger om lygtemænd, sagn om lygtemænd, som handler om skæl. Altså det der med ikke at gå over over på en andens mark, eller at det er ligesom dér lygtemænd viser sig, hvis man, hvis man overskrider nogle grænser på en eller anden måde. Og det er jo også det... Altså Maren. Hun går jo væk fra vejen og går ud på marken. Det plejer hun måske ikke at gøre, så hun opretholder sådan lidt nogle grænser imellem det hjemlige og det fremmede.

Louise Lindblad: Der findes masser af eksempler på observationer af lygtemænd herhjemme, ja faktisk i hele verden. Folk der har oplevet det her mystiske, dansende, blinkende lys ude i mørket. Og som moderne menneske kan jeg jo ikke lade være med at tænke, Hvad er det folk har set? Så jeg googlede, og jeg fandt frem til, at to forskere i slutningen af 1800-tallet opdager, at når animalsk materiale går i forrådnelse, altså når for eksempel døde dyr ligger længe i naturen, så producerer de et brandbart metangas, som kan antændes spontant i atmosfærisk luft, og så tænkte jeg sådan straks, nå men så er det jo forklaringen. Og så tænker jeg også. Men videnskaben kan jo også bare tage magien ud af det meste på den måde, ikke?

Lone Ree Milkær: Altså, jeg hører til den slags videnskabsfolk, som ikke interesserer sig særlig meget for den slags forklaringer. Eller jeg synes, jeg synes det er spændende, hvad Maren har set, og hvad hun har oplevet, og hvordan hun forklarer, at man skal vende forklædet om for at få lygtemanden til at gå væk. Det er det, jeg synes er interessant.

Louise Lindblad: Lone, hvis nu jeg fortæller dig, at jeg for et år siden ikke havde nogen som helst idé om, hvem Evald Tang Kristensen er. Hvad tænker du så?

Lone Ree Milkær: Så tænker jeg, at det kan jeg godt forstå. Det er der ikke rigtig. Det er der ikke ret mange, der gør. Og jeg ved det jo kun fordi, at jeg har læst folkloristik på universitetet og blev præsenteret for ham dér. Jeg kendte heller ikke Evald Tang Kristensen før. Før jeg startede på universitetet. Og det er jo smadderærgeligt, synes jeg. Fordi at han gik jo rundt og samlede de her folkesagn ind som åbner døren ind til denne her verden, som jeg jo også er så fascineret af.

Louise Lindblad: Da Evald Tang Kristensen vandrer rundt fra sted til sted fra hus til hus på Sydsjælland i året 1900. Så er det stadig de færreste familier, der har elektricitet. Især på landet. Om aften er vejene stadig mørke, helt mørke, og det er kun tællelys og petroleumslamper, der lyser de små huse op i landskabet. Men inden længe, så vil det kunstige lys få overtaget. Elektrificering af Danmark er på det her tidspunkt lige så stille i gang, og den vil slå igennem i Evalds tid. Hvad tror du, det har betydet for de danske folkesagn og deres videre liv?

Lone Ree Milkær: Det har jo helt klart en den betydning, at de er forsvundet ud af dagligdagen på en eller anden måde. Og man skal også huske på, at der Evald Tang Kristensen gik og samlede ind, der var det jo ikke nødvendigvis en sådan meget levende folkekultur. Altså, der var jo den her, den her sådan fornemmelse af, at vi skal vi skal nå at samle det ind inden at de uddør. Og han ledte jo også efter de ældste og og de sådan... dem der kunne huske længst tilbage.

Louise Lindblad: Hvordan lytter de unge i Evald Tang Kristensens tid til de ældres fortællinger? Altså, det er ikke på samme måde, som de lyttede til dem for nogle årtier tilbage.

Lone Ree Milkær: Nej, helt sikkert har de ikke. Det har ikke nødvendigvis været sådan... Det har været gammelkonesnak på en eller anden måde også på Evald Tang Kristensens tid, ikke? det har været. Det har været noget, som man fortalte om. Det troede folk på i gamle dage og ikke nødvendigvis noget, som har været levende.

Louise Lindblad: Så de er ved at uddø på det tidspunkt, hvor Evald rejser rundt og indsamler de her sagn. Og det er også det, der motiverer ham at han kan nå at redde den her del af den danske kulturarv. Hvorfor er det vigtigt for ham, tror du?

Lone Ree Milkær: Altså, han har jo, det har været en stor del af hans, hans egen, sådan hans eget liv og hans egen forståelse af verden, at høre de her fortællinger, som han har. Han har syntes, at de havde en værdi i sig selv, men samtidig så lever han jo også på et tidspunkt, hvor det er er hvor det foregår over hele Europa. Altså der er denne her sådan nationalromantiske opblomstring, hvor vi skal lede efter det ægte danske og bevare det, der er ægte dansk. Ligesom at man i Norge havde Asbjørnsen og Mo, der skulle bevare det, der var ægte norsk, og i Sverige havde man nogen, der skulle bevare det. Der var ægte svenskere, og Brødrene Grimm i Tyskland,

og sådan er det jo ikke. Det er sådan lidt paradoksalt, og det foregår. Det er ægte. Det skal findes alle steder, ikke? Men det er jo en del af nationalstatens logik, at det er helt unikt på samme måde alle steder. Så han har også været en del af den der strømning, efter at den danske folkesjæl, som han og mange andre mente lå hos hos bønderne, at den skulle vi nå at redde inden at den blev fordærvet, er elektriciteten og industrialiseringen og traktorerne og alt det her, urbaniseringen, alt det, der ellers foregik.

Louise Lindblad: Er vi fattigere uden den her viden om mig selv? Altså den her. Den her verden, der engang var.

Lone Ree Milkær: Ja, det synes jeg jo, vi er. Altså, jeg synes, at det på en eller anden måde har af-fortryllet vores, vores hverdag og vores og vores forhold til naturen nu. Denne her mark vi står ude på. For os er det jo måske bare lidt sådan en lidt afpillet mark. Men med de øjne, der kan man jo se på, der kan man se en helt anden sådan, identitet i naturen, altså den den vil os noget, og vi kan ville noget med den. Vi kan interagere med den med de her væsener, sådan som man kunne forestille sig var her.

Louise Lindblad: Skal vi prøve at gå lidt længere ud? Da Evald vender hjem fra sin rejse til Sydsjælland, må han konstatere, at turen har været både dyr, og at den ikke har givet så godt et afkast, som han havde håbet. Men han fortsætter ufortrødent sit arbejde i årene frem og om året 1905, skriver Evald Det her, det år medførte en stor forandring i mit hidtidige liv. Jeg havde nu siden min hustrus død i 1900 levet som enkemand, og huset styredes af mine døtre. Jeg var dog ikke helt tilfreds med den tilværelse, og efterhånden modnedes den tanke hos mig, at jeg helst måtte gifte mig igen. Denne plan, om jeg så at kalde den, blev til virkelighed i slutningen af året. Blandt Evalds meddelere er en yngre kvinde, hun hedder Kirsten Marie. Evald kalder hende bare Marie, og det er faktisk hendes stemme, du hører her. Marie er tyve år yngre end Evald. Han har kendt hende, siden hun var barn. Hun gik nemlig i skole hos ham, og allerede dengang optegnede han remser sig efter hende. I de seneste år har Maria tit besøgt familien i huset i Vejle, og nu er det så enkemanden Evald, hun besøger, og de to bliver efterhånden så fortrolige, at de bliver enige om sagerne, som Evald formulerer det. Og det fører til giftemål i slutningen af året 1905. Evald er i starten af tresserne Marie i starten af 40'erne, og i 1906 bliver de forældre til sønnen Johannes. I de næste år, mens Marie nu passer huset og baren i Vejle, fortsætter Evald sine indsamlingsrejser, og det gør han helt frem til året 1915. Så kommer krigen, og Evald bliver hjemme. Både fordi han ikke har lyst til at rejse, og fordi hans meddelere ikke har lyst til at fortælle. sindene var jo optagede af, hvad der skete ude i verden, som han selv skriver. Nu kunne du sige før at det var en lærke, der var på himlen. Ved du også, hvordan en natravn lyder?

Lone Ree Milkær: Nej, det ved jeg faktisk ikke. Jeg ved, hvordan den ser ud, fordi det er sådan en lidt lille gråbrun, lidt uanselig lille fugl, som er sådan lidt flad og lang. Ja, for jeg har set en udstoppet en engang.

Louise Lindblad: Det er sådan en. Det er svært at forklare. Sådan en spindende stemme er meget karakteristisk. Faktisk. Natravnen kendes også fra folketroen.

Lone Ree Milkær: Ja, der er jo mange, mange fugle der er knyttet varsler til. Og natravnen den varsler sådan noget med død og uhygge og sådan forskellige ting.

Louise Lindblad: Vi er ved at nå til vejs ende på den her rejse. Vi har faktisk kun et stop tilbage. Vi skal videre nu Lone, vi skal til Stevns. Det er ikke så langt derfra, fordi i Stevns Herred er det nemlig Ellekongen, der regerer. Det elle folket, vi skal tale om, og han har inviteret os til til fest i Elverhøj. "De bliver inviteret til Elverhøj, og det er i nat, sagde ellepigen. Hvem skal inviteres?, spurgte Natravnen. Til det store bal kan alverden komme selv mennesker. Havmanden og hans døtre må først inviteres, alle gamle trolde af første klasse med hale, Åmanden og nisserne må vi have, og så tænker jeg, at vi ikke kan forbigå gravsoen, helhesten og kirkegnien." I H.C. Andersens 'Elverhøj', der er alle de Sagnvæsener, vi har mødt i denne sæson, inviteret, også menneskene, så jeg syntes, det var et meget passende sted og at afrunde sæsonen. Du ikke så vild med H.C. Andersen? Det får du lov til at fortælle lidt mere om, når vi når til Stevns... Men jeg synes, vi skal køre derhen nu.

Lone Ree Milkær: Ja, lad os gøre det.

Louise Lindblad: "Kra, sagde natravnen og fløj af sted for at invitere, mens lygtemændene blev sat til at gøre fakkeltog." ... 2,6 kilometer tilbage.

Lone Ree Milkær: Ja, nu kører vi da på Elverhøjvej. Det er et flot træ, der står det. Meget flot. Det virker faktisk lidt som en port på en eller anden måde gør det ikke det? Nu kørte vi også over åen, så måske er vi simpelthen i elverkongens land nu.

Fortæller: Du har lyttet til historien om lygtemanden? Væsenet, der griber ind i det hjemlige, og som efterlader dig vildfaren og alene i den by, du troede, du kendte så godt. Over heder, enge og moser kunne folk opleve det mystiske dansende lys, som blev til sagnet om lygtemanden. Men jo mere vidensniveauet steg, jo mere dalede troen på de underjordiske og det overnaturlige. Og når gadelamperne tændtes i mørket så skyggerne i landskabet pludselig helt anderledes ud. Men spurgte du Evald Tang Kristensen, ville han svare, at de gamle sagn ikke bare er hedenske fortidslevn. De er derimod et vidnesbyrd om almuens rige åndelige liv. Og at kaste vrag på de gamles kultur. At forkaste sagnene som ren uvidenhed og overtro. Det er åndelig armod.

Louise Lindblad: Obscuritas er produceret af Louise Lindblad for Vores Tid. Redaktør er Rikke Caroline Carlsen. De gamle viser, du hørte under vejs, sunget af Evald Tang Kristensens meddelere stammer fra Dansk Folkemindesamling, Det Kongelige Bibliotek.

Speaker1: Du har lyttet til en podcast fra Nationalmuseets mediehus, Vores Tid. Følg os på Facebook og Instagram, så får du fascinerende historier og nyt om episoder fra vores mange podcasts.

[Vores Tid – Nationalmuseets Mediehus](#)

[Obscuritas 5:7 Skyggelandet](#)

Produceret af Louise Lindblad for Vores Tid